

הלכות ברבית הפרות סימן רב

הרב שר *מכרף *שהכל' (כ"י בשם החשב"ן): ב (ז) [ז] הבסר, כל זמן שלא הגיע (יא) לקפול הלכן מכרף עליו (יב) 'בורא פרי האדמה', ומשואו כפול הלכן ואילן מכרף עליו 'בורא פרי העץ'. (יג) ומתוך שלא נודע לנו שעור פול הלכן, (יד) ילעולם מכרף 'בורא פרי האדמה' עד שיהיה (טו) גדול ביותר. *וישאר כל האילן, (טז) משיצאיו פרי מכרף עליו 'בורא פרי העץ', ויכלבד שלא יהא (ס) [ס] מר או (יז) צפון ביותר (יח) עד שאינו ראוי לאכילה אפלו על ידי הדחק, דאז (יט) אין מכרף עליו כלל: הגה ונש אומרים דעל חרובין אינו מכרף 'בורא פרי העץ' (כ) עד שגאה בהן כמין שרשאות של חרובין, וכן בזיתים עד שיגדל הגז סביבם, וקדם לכן (כא) מכרף (כב) 'בורא פרי האדמה', וכן עקר

ג ברכת לו בחסות
וקרא"ש ותרש"א
ד הרא"ש שם ת שם
במקרא ממשנה בסוף
פרק ד רשביעית
ר נב"מ

באר היטב

מכרף כחי אולין כתר הרב, והביאו בשכנח"ג והוא מדברי תשובת הר"ף סימן רצח, ע"ש: [ז] הבסר. עין בה"ט. ואם נחש ענבים בעודם בטר ועשאו יין מכרף שהכל. עין ירד"ט סי' קכג, ודעת רבנו משלם אינו נאסר במגע עוברי-פסחים שנקרא מים, ואף שרית אוסר משום שאין אנו מקיאים מהו בטר, וכן חסימו הפוסקים, מ"מ לענין ברכה אינו מכרף רק שהכל. ולענין ענבים בעודם בטר כפי-אפרים מ"ש בזה: [ס] מר. עכ"ט.

שערי תשובה

מכרף כחי אולין כתר הרב, והביאו בשכנח"ג והוא מדברי תשובת הר"ף סימן רצח, ע"ש: [ז] הבסר. עין בה"ט. ואם נחש ענבים בעודם בטר ועשאו יין מכרף שהכל. עין ירד"ט סי' קכג, ודעת רבנו משלם אינו נאסר במגע עוברי-פסחים שנקרא מים, ואף שרית אוסר משום שאין אנו מקיאים מהו בטר, וכן חסימו הפוסקים, מ"מ לענין ברכה אינו מכרף רק שהכל. ולענין ענבים בעודם בטר כפי-אפרים מ"ש בזה: [ס] מר. עכ"ט.

באור הלכה

אפלו הם רבא נגד ה"ן [כל זמן שאינם ששה נגדו] נמי אינם מכרפין ה"ן. אפלו נשפנה טעם ה"ן על ידי זה מקלות שהיה מקדם, וקמו ה"ה קולג'וירטון שכתב בירושלמי שהוא שליש דבש ושליש פלפולין, הרי דה"ן הוא מעוט לגבי השמים והדבש ואפלו הכי מכרפין 'בורא פרי הגפן'. והטעם כמו שכתב הרשב"א בתשובה והעתיקו התשב"ץ, שחרי עליו בו, ולא שכן בזה לומר דה"ן הוא טפל, דאדרבה הם טפלים לגבי ה"ן להשביח טעמו: ודברי הרמ"א מרי בשכר וכיוצא בזה, שאין דרך העולם לערב אותן בין כדי להשביח טעמו, דהגם דמשמע דשכר מחזק כח ה"ן, מפל מקום אין דרך העולם לערב בזה כדי להשביחו ולכן לא הו' טפל לגבי ה"ן, ועל-כן מליי הדין ברבא: * מכרף 'שהכל'. עין במשנה ברורה שהג"א חולק על פסק זה ודעתו דמכרף 'בורא פרי הגפן', דמזיגת יין בשכר שנה למזיגת יין במים, ולא אולין בזה כתר רבא. אכן כשהם אחרונים העתיקו דברי הרמ"א לפסק הלכה ונקשת הג"א משה שאמרו: כל חמרא דלא דרי וכו', יושב הפרי-מגדים וי"ש, ודוקא במים אמרו, שהוא דרך מזיגה ועל-כן לא נתבטל, ולא בשאר משקין. ומה שכתב עוד דמתניחין לא אורי כלל בנתערב וכו', השיב במגן-אבות דלדינא הלא קומא לן דאף במערב אמרין עקר פוסט ה"ה, וידלקמן בסימן ריב סעיף א, וכן נחמשה בדבריו בספר דמשק אליעזר, ועין שם מה שכתב ב"שוכו. והעקר, דהג"א סבירא לה דלגבי יין אף שהשכר הוא רב לא מחשיבין לה לעקר, דמזיגת אותו למים שמוגה ה"ן [בס], ועל-כן לענין ברכה ראשונה בנדיא מהנכח לכחלה לברך 'שהכל' [ואם בדין 'בורא פרי הגפן' יצא], ולענין ברכה אחרונה יראה לקח יין אחר רביעית ופוסט בברכה אחרונה גם את זה⁽¹⁵⁾. אכן לפי המבאר בסימן רד באחרונים שם לענין מזיגת יין במים דעל-פל-פנים פליי בחזק ה"ן, ואף אם המים פחות משעור המבאר שם לכשל ה"ן מפל מקום אין מכרף 'בורא פרי הגפן' אלא בשבט טעם ה"ן⁽¹⁶⁾ ודרך העולם לשמות יין זה במזיגה בזה, נראה דה"ן נמי בערב בשכר, אם הוא יין חלוש ואין דרך העולם למזג אף ברוב מים, גם בערב עם שכר מכרף 'שהכל' ואחריו 'בורא נפשות' אף לדעת הג"א, דמהגרי"א משמע דשכר ומים דין אחד להם, וכל-שכן אם אבד טעם ה"ן דמכרף 'שהכל' לכלי עולם, וקמו שכתבו במשנה ברורה: * וישאר כל האילן משיצאיו וכו', כמין שרשאות וכו'. עין בבאור הג"א שחולק על פסק השולחן-ערוך, והוכיח דכל אלו הסימנים לא נוקרי בש"ס רק לענין אסור קציעת אילנות בשביעית, אבל לענין ברכה מסתברא דבעינן דוקא משיצאיו לעונת המעשרות⁽¹⁷⁾ וקדם לכן לא חשיב פרי הראיה לאכילה, וכן הוא גמ"רן דעת הפנים-מאירות. ולפי דבריהם ישמענו כל הדינים שכתבתי

בבאור הג"א, שדעתו לדינא דגם בעניגו שנה למזיגת יין במים: ב (יא) לקפול הלכן. בגדלו: (יב) 'בורא פרי האדמה'. דכל דבר שגדל על האילן ואינו עקר הפרי⁽¹⁷⁾ — 'בורא פרי האדמה'⁽¹⁸⁾ [טור]: (יג) ומתוך שלא נודע וכו'. שיש כמה מינים גדולים וקטנים: (יד) לעולם מכרף וכו'. משום דבדיעבד אם ברך 'בורא פרי האדמה' על פרי-העץ יצא⁽¹⁹⁾, דללקמן בסימן רז. ומפל מקום כגון זה אין לאכל מהם כשעור שחייב ברכה אחרונה אלא בחוץ הסעודה, כיון שהוא ספק אם יכרף אחרים מעין שלש או 'בורא נפשות רבות'⁽²⁰⁾ [אהר"י ומה"מ]: (טו) גדול ביותר. ואם לפי מראית-עין כבר נזכר בשולח, (טו) אין נפקא-מנה כלל בגדלו, ובכל אופן מכרף עליו 'בורא פרי העץ', וכן אם החרצנים שלחם (טו) נראה מבחוץ, בנדיא הוא קרוב להתבשל ומכרף עליהם 'בורא פרי העץ' לכלי עולם⁽²¹⁾: (טז) משיצאיו פרי. אף-על-גב שהם גדלין (י"ז) קטנים ביותר⁽²²⁾: (י"ז) צפון. חמור: (יח) עד שאינו ראוי וכו'. מבאר מזה, דאם על-פל-פנים נאכלים על ידי הדחק, אף-על-גב שחמורצים ומרים הם בדרך פרות בקטנותם, אפלו הכי מכרף עליהם ברכתם הראויה⁽²³⁾. ובחיי"אדם וכן בספר עוללות-אפרים פסקו בדיון זה, ונדעם דבכגון זה אינו מכרף אלא 'שהכל'⁽²⁴⁾, (י"ח) אם לא שבשולח או שמתקן באור דאז מכרף עליו 'בורא פרי העץ', כיון שהוא פרי בעצם אלא שצריך תקון⁽²⁵⁾: (י"ט) אין מכרפין עליו כלל. דקעץ בעלמא חשיב, (י"ט) ואפלו מתקן על ידי אור גס כן אין מכרף עליו רק 'שהכל'⁽²⁶⁾, וכדין ברעיון שמתקן, לקמן בסעיף ג. כתב בחיי"אדם, דלפי זה מיני פרות שמתקחין ומטגנין בדבש וכיוצא בזה בעודם קטנים מאד, אם לא היו ראויין לאכל קדם רשותן כלל, אין מכרפין עליהם כי אם 'שהכל' לאחר רשותן. ועין בבאור הלכה מה שכתבנו לענין תפוחים: (כ) עד שיראה בהן וכו'. דאז חשיב פרי: אבל כל זה גמ"רן דוקא אם לא היו מרים ביותר, ונכ"ל: (כא) מכרף וכו'. וכן הסכים המגן-אברהם והג"א. ועין שם בבאור הג"א שמתקן עוד יותר בענין זה, כמו שכתבנו בבאור הלכה: (כב) 'בורא פרי האדמה'. הנינו אפלו

שער הצינן

על קשתו מחלה, ע"ש. והנה המעין בתשב"ץ גופא יראה דעתו, דאף לענין מגע ביין מהני כשהיה מתחלה רב שכר, וה"ן נחבשל ברכא: נראה דסברתו דין בין אסור צריך ששים לבשל, אבל ביין-התר פיון שנתבטל ברכא שוב אין שם יין עליו ואין אסור אחר-כך במגע עומדי. אכן אגן לדינא לא קומא לן הכי, כמבאר ביהודה-דעה סימן קכג סעיף ח בהג"ה דעל-פל-פנים צריך ששה נגדו ואם לאו שם יין עליו: (טו) מאמר-מרדכי, דלא כמשמעות הפ"ח, וכן כתב בספר עוללות-אפרים להגאון ר"ז מרגליות, ע"ש: (טז) דאפלו לדעת הפנים מאירות והג"א דחולקים על פסק השולחן-ערוך וסבירא להו דשעורא דפול הלכן לא שכן רק לענין אסור קציעת אילנות בשביעית ולא לענין ברכה, דלברכה בעינן דוקא עד שיצאיו לעונת המעשרות, הלא כשעור זה הגיע לעונת המעשרות, וכדיאיתא במקב"ם פרק ב מהלכות מעשר הלכה ה, ע"ש. ואפשר דאז יוכל לברך 'שהתנינו' אפלו לדעת הרמ"א לקמן בסימן רכז סעיף ג בהג"ה, כיון שהיא חשיבה פרי לענין מעשר, ולא מעט הרמ"א רק שעורא דפול הלכן: (י"ז) פוסקים: (י"ח) ודעת הפנים-מאירות והג"א דלא הו' פריא לענין ברכה עד שיצאיו לעונת המעשרות, מסתברא דאפלו מתקן אינו מועיל: (י"ט) מגן-אברהם בשם אחרונים. ובספר עוללות-אפרים חולק על זה ודעתו דכל שאוכל גוף הפרי לא אכפת לן כמה שקיח מתחלה מרים, אלא כל שנה ראויין לאכילה עכשו על ידי שיתקן באיזה דבר מכרף עליו 'בורא פרי העץ', ולא דמי לברעיון. והנה בבאור הג"א בסעיף ג, דבור המתחיל ואם, משמע גמ"רן דסבירא לה כסברתו דאפלו בברעיון מרים סבירא לה שם לדעת החוספות דמהני מתקן לברך עליו 'בורא פרי העץ', אלא דמצד אחר לא נוכל לברך 'בורא פרי העץ' לדעת הג"א אפלו בלא היו מרים, דהא הוא סבירא לה דבעינן דוקא שיצאיו לעונת המעשרות אז חשיב פרי:

הַלְבוֹת בְּרֶכֶת הַפִּירוֹת סִימָן רב

ביאורים ומוספים

[ביה"ל ד"ה מברך 'שהכל']

וְקָטַר בְּכִרְכָּה אֶמְרוּהָ גַם אֶת זֶה (15) וכו', אֶלָּא בְּיָשׁ בּוֹ טַעַם יִחַד (16).

(15) שאף אם דינו כשכר, כבר כתב השו"ע לקמן (סי' רח ט"ז) שברכה אחרונה של יין פוטרת שאר משקים. אמנם מתבאר במשנ"ב (שם ס"ק עב), שמה שיין פוטר שאר משקים הוא דוקא אם שתה את היין לפני ששתה את המשקים, אבל אם שתה את היין אחר שתיית המשקים צריך לברך ברכה אחרונה על המשקים. ואם כן גם כאן צריך לשתות את היין קודם, אבל אם ישתה את היין אחר כך, לא יצא מכלל ספק, ויצטרך לכתחילה לשתות גם רביעית משקה שמברכים עליו 'בורא נפשות' (הגרש"ב וולדנברג).

(16) הוסיף במשנ"ב לקמן (שם ס"ק לב), שצריך שיהיה בו אף ריח של יין.

[משנ"ב ס"ק יב]

שְׁגָדָל עַל הָאֵילָן וְאֵינוֹ עֵקֶר הַפִּיזָה (17) - 'בורא פרי האדמה' (18).

(17) וטעם החילוק בין ענבים לשאר הפירות, שבענבים אין הבוטר נחשב לעיקר הפרי מה שאין כן בשאר פירות אף שהם קטנים ביותר נחשבים כעיקר הפרי כמבואר להלן (ס"ק טז), כתב הלבוש (ט"ב) משום שאין עיקר פרי הגפן אלא כשראוי לעשות ממנו יין. וכן ביאר הערוך השלחן (סי"ח) שכיון שענבים מיועדים לעשיית יין, וכל זמן שלא הגיעו לשיעור פול הלבן אין ראוי לעשות מהם יין, לכן אין ברכתם 'העץ' אלא 'האדמה' כאשר פירות האדמה, משום שאין עליהם שם ענבים.

ומבואר, שדבר שאינו עיקר הפרי מברכים עליו 'בורא פרי האדמה' אמנם לענין פירות שאין דרך לאוכלם כשהם חיים, ביאר להלן (ס"ק סד) בטעם הדין שמברכים עליהם 'שהכל' שהוא משום שכל זמן שלא בישלם אינם נקראים עיקר הפרי. וראה מה שכתבנו שם ביישוב הדבר.

(18) ולענין ענבים מקולקלים שאינם מתבשלים לעולם ועושים מהם חומץ, כתב להלן (ס"ק ג) שברכתם 'שהכל'. וביאר, שאינם דומים לענבי בוסר שמברכים עליהם 'בורא פרי האדמה', משום שענבי בוסר הם ענבים גמורים אלא שעדיין לא נגמרו, מה שאין כן ענבים מקולקלים שאינם עומדים אלא לחומץ, ואינם עדיפים מהמשקים היוצאים מהם שברכתם רק 'שהכל'.

ומשקים היוצאים מסחיטת ענבי הבוסר, כתב השערי תשובה (ס"ק ד) שאינם נחשבים יין ואין מברכים עליהם 'בורא פרי הגפן' ואין מקדשים עליהם, והביאו הכף החיים (ס"ק כה). וכן כתב החזו"א (מעשרות סי' א ס"ק ה).

[משנ"ב ס"ק יד]

עַל פֶּתֶי-הָעֵץ יִצְאָה (19) וכו', או 'בורא נפשות רבות' (20).

(19) ואף שכתב לקמן (סי' רז ס"ק ג) שאם בירך על פרי בוסר 'בורא פרי העץ' יצא, ואם כן יש להבין מהי העדיפות לברך 'בורא פרי האדמה' [נגמם היא לכתחילה אין לברכה על פרי העץ, ואכן כן מסקנת שו"ת פנים מאירות (ח"א סי' נח) שעל ספק בוסר יש לברך 'בורא פרי העץ', אך בשעה"צ לקמן (סי' רז ס"ק א) כתב שהאחרונים דחו את דבריו], ראה מה שכתבנו להלן (ס"ק פה) ביישוב הדבר.

(20) וכפי שכתב להלן (ס"ק נה) ולקמן (סי' רח ס"ק טב) שאין יוצאים בברכת 'מעין שלש' במקום ברכת 'בורא נפשות', וכן להיפך. ובביה"ל להלן (סי"א ד"ה ובורא) הביא את דברי הכנסת הגדולה המובא במאמר מרדכי (סי' רח ס"ק לו) שיוצאים בדיעבד בברכת 'בורא נפשות' על כל המינים מפני שהיא ברכה כוללת, וכתב שמשמעות הבית יוסף, הביח והמגי' היא שלא יצא.

[משנ"ב ס"ק טו]

הוא קרוב להתבשל ומכרז' עליהם 'בורא פרי העץ' לכלי עלמא (21). ואף שלא הגיעו לשיעור פול הלבן, כתב החזו"א (מעשרות סי' א ס"ק ה ד"ה נראה) שכיון שיהבאישור, הדינו שנראים הגרגרים מבחוץ, הרי הם פירות גמורים ומברכים עליהם 'בורא פרי העץ' וברכת 'מעין שלש'.

וענבים שברובם נראים הגרגרים מבחוץ אך לא ככולם, כתב החזו"א (שם) שאף היין היוצא מאלו שהגרגרים אינם נראים בהם כשר לקידוש, אף שאפשר שלא הגיעו לפול הלבן, שכיון שכולם שווים בגודלם מוכח הדבר שמתבשלים כבר כשהם קטנים. וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' מז ס"ק ב) שענבים קטנים שנמצאים באשכול עם גדולים על פי רוב אינם בוסר, אלא שכן דרך גדילת האשכול, ועל כן צריך לברך עליהם 'בורא פרי העץ'.

[משנ"ב ס"ק טז]

אף על-גב ש'הם עדיין קטנים ביות' (22).

(22) אמנם, על שקדים מתוקים בקטנותם שאוכלים אותם בקליפתם, כתב השו"ע לקמן (סי' רד ס"א) שמברכים 'שהכל', ותיירץ המשנ"ב (ס"ק יב) שדוקא כשהנהגה מגוף הפרי שמחמתו נוטעים את העץ, מברך 'בורא פרי העץ', וכמו שכתב השו"ע כאן, אבל שקדים בקטנותם אינו נהנה מגוף הפרי רק מהקליפה החיצונה, ולא נוטעים אותו מחמת הקליפה אלא מחמת הגרעינים לכשיגדלו.

ולגבי ברכת 'שהחיינו' על פרי חדש, כתב בשו"ע לקמן (סי' רכה ס"ז) שאינו מברך 'שהחיינו' על הבוסר, אלא כשהבשילו הענבים לגמרי, וכן בכל פרי אין לברך עליו 'שהחיינו' אלא לאחר גמרו, וכן כתב הרמ"א (ס"א). וכתב במשנ"ב (ס"ק יב) שאפילו בדיעבד אם בירך קודם שנגמר, ברכתו היא לבטלה. אך צ"ע, שהמג"א כתב בשם הרדב"ז שאם הגיע לפול הלבן ובשאר כל האילנות משויצאו פריים, כיון שכשאוכלו מברך עליו את ברכתו הראויה לו, יוכל לברך עליו גם 'שהחיינו'. ויש לסמוך עליו לענין דיעבד שלא לחזור ולברך, כיון שבלאו הכי ברכת 'שהחיינו' היא רשות. ולענין פרי האדמה שלא נגמר פריו וראוי לאכילה, כתב לקמן (סי' רד ס"ק יג) שיווד דרגה אחת ומברכים עליו 'שהכל'.

[משנ"ב ס"ק יח]

בְּרֶכֶת הַקְּרִיאָה (23) וכו', וְדַעְתָּם דְּבִקְבוֹן זֶה אֵינוֹ מְכַרְךָ אֶלָּא 'שֶׁהַכֹּל' (24) וכו', אֶלָּא שְׁפָרִיךְ תַּקְוָה (25).

(23) אמנם לענין פירות שהדרך לאוכלם מבושלים, כתב השו"ע להלן (סי"ב) שכשהם חיים מברך עליהם 'שהכל', ואפילו אם הם טובים לאוכלם גם כשהם חיים כתב במשנ"ב (ס"ק סד) שהדין כן [ואכן מחמת קושיה זו נחלק החי' אדם המובא במשנ"ב כאן על דברי השו"ע, כמבואר בנשמת אדם (כלל נא ס"ק ה)]. ותיירץ בביה"ל (ד"ה מברך 'שהכל'), שפירות שלא הבשילו, כיון שבגדלותם יהיו ראויים להיאכל חיים לכל אדם, אף עכשיו בקטנותם כשראויים להיאכל רק על ידי הדחק יש להם שם פרי, מה שאין כן פירות שאין דרך לאוכלם חיים אף כשהם גדולים, אינם נחשבים עיקר פרי כלל. ובשו"ת אגרות משה (א"ח ח"א סי' נו ענף א) ביאר ששונה דין פרי שנגמר בישולו ואין הדרך לאוכלו חי אלא על ידי בישול, שכשאוכלו כשהוא חי בטלה דעתו הואיל תיתן לתקנו על ידי בישול, ועל כן אין לפרי חשיבות לברך עליו ברכה מפורטת אלא 'שהכל'. מה שאין כן פירות שלא נגמרו בישול הפרי, שאין להם תקנה בבישול, ואם כן עכשיו שתלשם אין להם תקנה, וכל אכילתם היא אכילה של שעת הדחק כיון שלא נגמר המשך במילואים עמוד 38

הלכות ברכת הפרות סימן רב

ביאורים ומוספים

[ביה"ל ד"ה ושאח]

וְשֶׁ לְהַגִּיב כֵּן לְמַעֲשֵׂה⁽²⁸⁾.

(28) ולגבי עגבניות ירוקות הכבושות בחומץ, כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פי"ד תשובה ט) שכיון שעונת המעשרות של עגבניות הוא משיתחילו להתאדם, ומחמת ספק ברכות להקל, אין לברך על הפירות את ברכת הפרי עד שיגיעו לעונת המעשרות, אין לברך על עגבניות ירוקות אלא 'שהכל'.

[משנ"ב ס"ק כג]

וְאִינוּ מְבָרְכִים עֲלֵיהֶם אֶלָּא 'בּוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה', וְכֵן הִסְקַמְתָּ הֵךְ"א⁽²⁹⁾. וְאִם בֵּרַךְ 'בּוֹרָא פְּרִי הָעֵץ', יֵצֵא בְּדִיעָבָד [דֶּרֶךְ הַחַיִּים]⁽³⁰⁾.

(29) והחזו"א (אורח סי' לג ס"ק ג) צידד שכל הגרעינים שיש בהם לחות וראוי למצוץ אותם מברכים עליהם 'בורא פרי העץ' (שונה הלכות סי"ח).

(30) ובטעם הדבר, כתב שם, משום שלרוב הפוסקים כך היא עיקר הברכה.

[משנ"ב ס"ק כה]

וְשֶׁ מְתַרְצִים, דְּאֶפְלוּ לְדַעַה זֶה לֹא עֲדִיפָא גְרַעֲיִין פֶּשְׁקָדִים⁽³¹⁾.

(31) והחזו"א (אורח סי' לג ס"ק ב) תירץ, שכיון שרוב הגרעינים הולכים לאיבוד, אין הם נחשבים פרי אף אם ממתקם, ורק אם רוב הפרי עומד למיתוק מברכים עליו 'בורא פרי העץ', והוסיף, שנראה שאף לברכת 'בורא פרי האדמה' צריך שיהיה הרוב עומד למיתוק ולא לאיבוד.

ולענין גרעיני דלעת [לבנים] או אבטיח קלויים, כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פי"ד תשובה י) שהגרעינים המצויים בחנות ברכתם 'בורא פרי האדמה', כיון שהם באים מן מיוחד של דלעת ואבטיח שנועד עבורם, ונעשו עיקר כפרי עצמו. אמנם אם הוציאו אותם בבית מהדלעת או מהאבטיח, וייבשו אותם בשמש, נעשו גרעינים אלו כשאר גרעיני הפירות שברכתם 'שהכל'. וכן הורה הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש ח"א פל"ז אות ח-ט) והגרי"ג קרליץ (חוט שני רבית עמ' קנב).

וגרעינים שחורים [חמניות], כתב בשו"ת אור לציון (שם) שברכתם 'בורא פרי האדמה', ששונה דין שאר גרעיני הפירות שלא נטעו את האילן על דעת הגרעינים, ולכן הגרעינים נחשבים טפלים לפרי, מגרעיני חמניות, שאין בצמח עצמו פרי, אלא הגרעינים הם העיקר. ואף שצריך גידול החמניות הוא כדי להוציא מהם שמן, מ"מ כיון שהשמן היוצא מהם הוא זיעה בעלמא ואין לו שם פרי, אין הגרעינים טפלים אליו, ואין חשיבות אלא במה שמגדלים אותו לדבר ששם פרי עליו, והיינו הגרעינים.

[משנ"ב ס"ק כז]

דְּשֶׁקֶן פְּמוֹת שֶׁהוּא אֵין נִהְיָה מְסֻמָּה⁽³²⁾.

(32) ואף שלגבי קמח שעורים כתב השו"ע לקמן (סי' רד ס"א) שמברכים עליו 'שהכל' אף שהוא מזיק, כתב במשני"ב שם (ס"ק טו) שכיון שיש לו הנאה באכילתו מברך עליו אף שמזיק לו.

וחולה סוכרת שאוכל מאכל עם סוכר, דעת הגרי"ג קרליץ (חוט שני ברכות עמ' קפד) שמברך עליו בברכתו הראויה, שאף שהוא מזיק לו מ"מ בשעת האכילה נהנה בדרך אכילה, ואינו כשמן שאין נהנים ממנו. ואף שלכאורה אין לברך עליו משום הוא עובר איסור כשאוכלו מחמת שמסכן את עצמו, ואם כן המברך הוא בגדר 'בוצע ברך נאץ ה', דעת הגרי"ש אלישיב (חשו"ק חמד ברכות לו, א, עמ' רכה) שרק ברכה אחרונה אינו יכול לברך מטעם זה, אך ברכה ראשונה יברך, כיון שחתיכה קטנה אינה מסוכנת, ואם כן עליו לברך עליה.

ולגבי שמן זית המצוי בזמנינו שמוציאים ממנו את החומרים המזיקים, דנו הפוסקים האם משתנה דינו. דעת הגרי"ש וואזנר (שערי הברכה פי"ח הע' פח) שאף על פי כן נחשב כמזיק לענין חיוב ברכה. וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פי"ד תשובה א) שלמעשה אין נראה שנשתנו הטבעים בדין זה, ואף שנראה שאינו מזיק, אין זה ראייה, ויתכן שהוא מזיק באופן שאינו ניכר, ולכן אין לברך על שמן זית. ועל כל פנים הרצאה לשנותו, יברך ברכת 'שהכל' על דבר אחר, ויפטור את השמן זית [ולדעת הכף החיים (ס"ק מ) בלאו הכי יש לפטור שמן זית בברכת 'שהכל' על דבר אחר. משום שהרמב"ם סובר שמברכים על שמן זית 'שהכל', והוסיף, שאם אי אפשר, יהרהר הברכה בליבו].

ולגבי שמן שומשומים, כתב הבת יוסף (סוף סי' רד) בשם האבודרהם שמברכים עליו 'בורא פרי האדמה', והאבן העזר (סי' רח, ובמהד' מכוון ירושלים סי' רה) תמה עליו, וכתב לברך 'שהכל', והביאו הברכת הבית (ש"ג סל"ה).

ואף שמנים העשויים משאר פירות [כגון שמן סויה וכדו'], כתב הברכת הבית (שם) שנראה שמברכים עליהם 'שהכל', והגרי"ש וואזנר (שערי הברכה פכ"ג הע' 726) הסתפק בזה, שיתכן שדינם כמו שמן זית ואין לברך עליהם [אלא אם כן עירבם בדברים אחרים והם העיקר]. כיון שאין הדרך לשנותם לבדם.

[משנ"ב ס"ק כט]

וְאִין צָרִיךְ לְטַל בְּדִיּוּן⁽³³⁾.

(33) אמנם, לענין מי שאוכל מעט פת למתק חריפות השתיה באופן שהפת טפלה לשתייה, כתב לעיל (סי' קנח ס"ק י) שיש מחלוקת אם צריך נטילת ידיים, ועל כן אם יש בפת פחות משיעור כוית, יש להקל שלא ליטול כשהיא טפלה, כיון שיש מקילים בכל אכילה פחות מכזית שאין צריך נטילת ידיים, אך אם הפת בשיעור כוית או כביצה יטול ידיו ולא יברך.

הלכות ברבית הפרות סימן רב

באר הגולה קו

ז שם התוספות
והראשית ח והרשב"א
ט ברכות לה
י והרמב"ם בפרק ח
מהלכות ברכות

(טו): **ג** *גרעיני הפרות, אם הם (כג) מתוקים מברך עליהם (ו) [ו] 'בזר פרי העץ', ואם הם (כד) מרים אינו מברך עליהם כלל, 'ואם מתקן על-ידי האור (כה) מברך עליהם (ו) [ו] 'שנהכל': ד' טשמן זית, אם שתאו (כו) כמות שהוא אינו מברך עליו כלל משום (כז) דאזוקי מזיק לה, ואם אכלו (כח) עם פת אינו מברך עלה, דפת (ט) [ט] עקר, ומברך על העקר (כט) ופטר את השפלה. 'ואם שתאו מערב (ל) עם מי סלק"א (הקרא אגירון) שאז אינו מזיק, אדרבה, הוא מועיל לגרון *אם הוא חושש בגרונו, (לא) הנה

שערי תשובה

וכ"כ בא"ר בשם מלפשי"י"ט. ועין בפנים מאירות חלק א סי' סה וביראפנים מ"ש בזה: [ו] בפה"ע. עין בה"ט. ועין במענין מלפשי"י"ט ובפר"ח ואבן העזר, ודעת הפר"ח לברך שהכל. ובכ"י כתב שאף שגנן-הפולק ואה"ע כתבו לברך בפה"א, לאפוקי נפשה מפלגתא יש לברך שהכל, ועין ביראפנים מ"ש בזה: [ו] שנהכל. עבה"ט. ועין בעטרת-זקנים בשם הלב"ש, ועין באה"ע ובכ"י: כתב שדכ"ר בקלל המ"א והמ"א ומו לזכר הלב"ש, ע"ש, ועין ביראפנים מ"ש בזה בשם אבודקתם שדעתו גם כן לברך בפה"ע, ובכ"ר כתבתי בס"ק שלפני נה אפילו במתוקין יש לברך שהכל. ועין באפנים דבמתוקין ברעבה אם בורך בפה"א או בפה"ע אין לו לחור ולברך משום חשש ברכה לבטלה, משא"כ במרים ומתקן ע"י האור ע"ש. ועין בשאלת-תע"ץ: גרעיני סקארי"ל לאחר שקולין אותם בשאולתם יברך בפה"א, ע"ש ח"ב סימן קמב: [ט] עקר. עבה"ט. ועין ב"ח (נע"ח) (נע"צ) ונ"צ ונא"ר שדעם ששפת עקר, ועין בעוללות-אפנים:

באור הלכה

זה, דהנה בענבים בעיני דוקא שאז התרענים מתוקין, ובניחים משא"א שיש, ובחורבין משא"א כהן נקרות שחרות והוא אות שמתחיל להשחיר, וכן בכל מין ומין יש שזור מזה, למח, ממכא"ר הכל ברמב"ם פרק ב מהלכות מעשר, עין שם, וקדם שהגיע לשעור זה אינו מברך רק 'בזר פרי האדמה'. ויש סו"ד לדבריהם מהרמב"ם פרק ח מהלכות שמישה ופרק ח מהלכות ברכות, עין שם, ובכ"ר נראה ונתנו בזה האחרונים. ונהה לפי דברי הגר"א והפנים-מאירות מסתברא דאפילו מתוק באור לא מהני כיון שאינו חשוב פרי קדם שהגיע לעונת המעשרות, ולעולם מברך 'בזר פרי האדמה', ויש לנהג כן למעשה⁽²⁸⁾ לכאורה דבזה יוצא מזה-נפשו, ומכל מקום הנהגה כקדם האחרונים שנמשכו אחר השלחן-ערוך אין למחות בידו דיש לו על מי לסמוך. אמנם אם לא היו ראויין לאכל רק על-ידי הדחק, אין לברך 'בזר פרי העץ' רק כשמשלן או מתקן באור, וכמו שכתבתי במשנה ברורה בשם החי"א דאם והעוללות-אפנים. ודע דלענין תפוחים שערן לעונת המעשרות אפילו קשה קטנים, ורק משנעשו עגלים, כמבאר ברמב"ם שם, ואם"כ בזה גם הגר"א והפנים-מאירות מורים לדעת השלחן-ערוך דמברכין אז עליהם 'בזר פרי העץ'; ואם היו ראויין אלו הקטנים לאכל רק על-ידי הדחק ומתקן על-ידי בשול, גם"כ מברך עליהם 'בזר פרי העץ' כללי עלקא: * גרעיני הפרות וכו'. עין במשנה ברורה כמה שמתקן שהרבה חולקים על זה וסבירא להו דמברך עליהם 'בזר פרי האדמה'. ויש לציין בהני פרי (שקורין סאפטאליין) שבתוכן נמצא גרעיני כמין שקדים ממש, דהני קלפה קשה מלמעלה ובתוכה פרי קטנה מתוקה כמין שקדים ממש, אי דינו נמי כמין גרעין בעלמא, או דבזה ללי עלקא מורים דמברך 'בזר פרי העץ'. דאין זה בכלל גרעין אלא פרי בתוך פרי, וגם בודאי ללי עלקא נטעי להו אדעתא דהכי. ועין בנדר-יחיים, וצריך עיון: * אם הוא חושש בגרונו וכו'. עין בפרי-מגדים שמתקן עם בעיניו שמתקן לרפואה או דלקא

באר היטב

(ו) בפה"ע. מהר"א הלוי קס' גר' הפולק סימן ל כתב שמברך בפה"א, וכ"פ בתשובת פנים מאירות סימן סה דמברך בפה"א או שהכל, ע"ש ועין די-אגרון: (ו) שנהכל. א"ל לזכר המעבר שפסק דאם הם מתוקים מברך עליהם בורא פרי העץ ש"מ דהר פרי, א"כ כשמתקן ע"י האור נמי לברך בפה"ע כמו גבי שקדים בסעיף ה; וי"ל דלשון מרים לאו פרי ניהו משא"כ בשקדים, מ"א (וכ"כ בלב"ש: (ט) עקר. ואם מתקן לרפואה ואוכל רק מעט פת שלא ידקנו בגרונו מברך על השמן, וז"ה אם שותהו עם שאר משקין לרפואה כגון עם שכר או יין בפה"ע אין לו לחור ולברך משום חשש ברכה לבטלה, משא"כ במרים ומתקן ע"י האור ע"ש. ועין ב"ח (נע"ח) (נע"צ) ונ"צ ונא"ר שדעם ששפת עקר, ועין בעוללות-אפנים:

משנה ברורה

הם מתוקים, דעדין אינם עקר פרי: **ג** (כג) מתוקים. לאו דוקא, (כ) אלא כל שהחך נהנה ממנו במקצת. והטעם שמברך 'בזר פרי העץ', משום דהם נמי חלק מחלקי הפרי. (כא) והרבה אחרונים חולקים על זה וסבירא להו דאינו מברך 'בזר פרי העץ', דלא הני כפרי גופא, ואינו מברך עליהם (כג) אלא 'בזר פרי האדמה', וכן הסקמ"ה הגר"א⁽²⁹⁾. ואם בורך 'בזר פרי העץ', יצא בדיעבד [דרך החיים]⁽³⁰⁾. ואם אוכל הנרעין אחר שאוכל הפרי, מסתברא (כג) דלכלי עלמא נפטר בברכת 'בזר פרי העץ' שבורך על הפרי, משום דהני טפל לפרי: (כד) מרים. הניו שאינם ראויים לאכל אפילו על-ידי הדחק, ונכ"ל בסוף סעיף ב: (כה) מברך עליהם 'שנהכל'. הרבה (כז) אחרונים הקשו על זה, ודעתיהו, דלדעת המסבר דגרעיניו הני כפרי גופא, אם"כ גם במרים ומתקן על-ידי אינה דבר נמי מברך עליהם 'בזר פרי העץ', וכמו גבי שקדים מרים המבאר בסעיף ה. (כח) ויש מתרצים, דאפילו לדעה זו לא צריכא גרעיניו בשקדים⁽³¹⁾ גופא שהם עקר הפרי, מה שאין כן בגרעיניו, ולהכי אם הם מרים לא מקרי פרי כלל ולא מהני בזה שמתקן אחר-כך. מיהו, לדינא (כו) אין לזה מפקס השלחן-ערוך, דבזר פרי הכי כתבנו מקדם דעת הרבה אחרונים, והגר"א מקללם, לחלק על עקר דיעא דמתברר, ולדידהו גם גרעיניו מתוקין אינו מברך עליהם לכל היותר רק 'בזר פרי האדמה', דלאו פרי ניהו, וממילא במרים ומתקן על-ידי האור אינו מברך עליהם אלא 'שנהכל': **ד** (כו) כמות שהוא. בלא תערובות דבר אחר להחליש כח השמן: (כז) דאזוקי מזיק לה. ואפילו (כו) חושש בגרונו נמי אינו מברך, דשמן כמות שהוא אין נהנה ממנו⁽³²⁾; ונהנה מזה, אבל על-פניו אינו מברך עליו, משום דהני לה פת עקר ומפטר בברכת הפת: (כט) ופטר את השפלה. ואפילו הני (כס) שמן הרבה, נמי אינו אלא טפל לפת. (כט) וכל זה באוכל השמן ללפת בו הפת, אבל אם אוכל השמן מפני שחושש בגרונו, רק אוכל לזה מעט פת כדי שיוכל לאכל השמן עמו ולא ידקנו, בזה מקרי השמן עקר (ל) ופטר הפת השפלה לו, ואין צורך לטל דייט⁽³³⁾ ולברך 'תמוציא'. (לא) ויש חולקים וסבירא להו דאף בכהאי גוונא הפת עקר נא"ר ע"ש: (ל) עם מי סלק"א. והוא הדין אם ערב עם אינה (לב) שאר משקה בענין שנהנה מהשמן על-ידי זה ואינו מדיק: (לא) הנה לה שמן עקר. דמברך ומפרא את הגרון, ואף-על-גב דהאגירון (לג) מרבה על השמן, תרומם: 1 קפה.

שער העיון

(כ) פשוט: (כא) אבן-העזר ופרי חדש ופנים-מאירות ושא"א (כב) פרישה בדעת הרשב"א וכן כתב באבן-העזר, וכן כתב הגר"א בפרק ג דעקלה, וכמו שהעיר במאמר-טורקי שכן מבאר באבן-העזר בהדיא לדעת הרשב"א, וכן כתב בנדר-יחיים, ודלא כפרי חדש ואלהי רבה בזה, וכן בהנהגות ר' עקיבא איגר מקפוק על דבריהם ונכתוללות-אפנים מושב דבריהם קצת: (כג) הניו אפילו לדעת הרשב"א דלא הני כפרי, על-פניו לדידה מתרבי גרעיניו בגרלה מהדיו טפל לפרי; וממילא בענינו הלא בכל מקום קמא לן דמברך על העקר ופטר השפלה, וכן מצאתי בספר שו"ת-חמד בשם איתא פוסקים: (כד) פרישה ופרי חדש והגר"א ושא"א: (כט) מתקן-אבריהם ואבן-העזר ועוד אחרונים: (ט) שער-יתשובה ונדר-יחיים. ועין שם בנדר-יחיים שכתב דבר-עבר אם בורך 'בזר פרי העץ' או 'בזר פרי האדמה' יצא, והדין עמו [דלא כשער-יתשובה]. אחרי דהרבה ראשונים סבירי דעל גרעיניו מתוקין 'בזר פרי העץ', ממילא גם במרים ומתקן בודאי יצא בדיעבד, וכדעת כמה אחרונים, דזה בזה פליא: (ס) כן מוכח ממסתבר לקמה וכן מבאר ברמב"ם בהדיא, ע"ש, ומה שכתב דמברך עליו 'שנהכל' בזה פליגי עליו הפוסקים: (סא) עלת-תמיד ופשוט: (כט) מתקן-אבריהם ועלת-תמיד והגר"א: (ל) ומיהו במתקן באכילת הפת וכן להשיב רעבוננו, מסתבר דבזה ללי עלקא עלקא הפת עקר ופטר השמן, וכן כתב הגר"א: (לב) ב"ח ונחלת-צבי ואלהי רבה ושער-יתשובה: (לג) מתקן-אבריהם ושא"א וכן מוכח ברמב"ם, ע"ש: (לג) ב"ח ועלת-תמיד ומתקן-אבריהם. והנהגה כפ"ח מוכח דאפילו נותן מעט שמן כפי הנחיות שנותנים תמיד באגירון, גם"כ הוא העקר, וכן

מילואים הלכות ברכת הפרות המשך מעמוד קודם

[ביה"ל ד"ה בורא]
ולא 'הפוא' (18).

(13) ובטעם הדבר, ביאר הערוך השלחן (סי"ב) שכל ברכה צריכה להיות לשעבר [כמבואר בגמ' בברכות לח, א לענין ברכת המוציא], ואף שגם 'הבורא' הוא לשון עבר כמו 'המוציא' לחם מן הארץ, מ"מ 'בורא' הוא לשון מבורר יותר. וכן כתב הכף החיים (ס"ק ה) שכל הברכות צריך שיהיו בלשון עבר כגון 'נהיה' בדברו, ולא 'יהיה' בדברו.

וכן לגבי הגיית תיבת 'נהיה' בברכת 'שהכל', האם היא בקמץ או בסגול, כתב המג"א (סי' קס"ח) שדברי החכמת מנוח המובאים בדבריו בסי' רד (סי' יד) שאומרים בסגול, שהוא לשון הוה, מפני שרוב הברכות נתקנו בלשון הוה ויש ללכת אחר הרוב, תמוהים, שהרי בגמ' (שם) משמע שיש לברך בלשון עבר, ועל כן כתב שיש לומר 'נהיה' בקמץ. וכן כתב בהגהות חתם סופר (סי' רד על דברי המג"א שם) ששמע מאביו, וכן הסכים בשו"ת שאלת יעב"ץ (ח"א סי' קה) ובסידור יעב"ץ. וכן כתב הברכי יוסף (סי' רד ס"ק ב, הביא השערי תשובה שם ס"ק כ), אכן הביא שהמעיל צדקה (סי' מב) חלק וכתב שעדיין לומר בסגול. וכן נהג הגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"א עמ' פו).

[ביה"ל ד"ה שהוא]

אפשר שאף 'שהכל' נהיה בדרך א"ן ראוי לברך עליו (14).

(14) ולמעשה, כתב הכף החיים (סי' יט) שאם אפשר יש לפטור אותו בברכה על יין גמור, או שיהרהר את הברכה בליבו. ובפרטי דין הברכה על מאכלים ומשקים שלוקחים לרפואה, ראה מה שיתבאר לקמן סי' רד ס"ח.

ואופן עשיית יין על ידי בישול הצימוקים, ראה להלן סי"א.

[משנ"ב ס"ק ז]

לבר ממיני משקין שפוגמים ומפסידין טעם הדין (9) וכו', עד ששפסד טעם הדין, מברך 'שהכל' (10).

(9) ולענין עירוב והוספת מים במיץ ענבים, ראה שו"ע לקמן (סי' רד ס"ה) ומה שכתבנו שם. ועיין מה שהתבאר שם לגבי מיץ ענבים משוחזר.

(10) ודיני יין שהתחיל להחמיץ, יבוארו לקמן סי' רד סעיפים ב-ד.

[משנ"ב ס"ק ח]

וכל מין שהוא קרוב הוא העקור (11).

(11) אמנם אם אחד מהם אינו דבר חשוב, כתב לקמן (סי' ריב ס"ק א) שאף שהוא הרוב, בטל הוא לגבי המיעוט החשוב שהוא העיקר. וכן לענין שמן וית המעורב באניגרון, כתב להלן (ס"ק לא) שעיקר וטפל נמדד לפי כוונתו, שאם כוונתו לרפואה השמן עיקר, ואם כוונתו לאכילה אניגרון עיקר, ואין חילוק מה הרוב ומה המיעוט.

[משנ"ב ס"ק י]

דכל מין שהוא קרוב הוא העקור וכו' (12).

(12) ויין שנתערב בשכר מחצה על מחצה, כתב הכף החיים (סי' כב) שהולכים בזה לחומרא, דהיינו שיש לאוסרו במגע עכרים, אבל אין מקדשים עליו, ואין מברכים עליו 'בורא פרי הגפן' אלא 'שהכל'.

הלכות ברכת הפרות סימן רב

המשך מעמוד 210

(26) אמנם בפרי גמור שאינו ראוי לאכילה, כתב להלן (סי' לו) שאם מיתקן או בישלו מברך 'בורא פרי העץ', וביאר בשעה"צ שם (סי' מ) שכאן שלא נגמר הפרי, גרוע הדבר יותר.

[ביה"ל ד"ה ושאר]

אכל לענין ברכה מספיק דקענין דוקא משנינו לעונת הפעילות (27).

(27) אמנם לגבי שקדים המרים, מבואר בביאור הגר"א (סי' ש) שאף שאינם פרי לענין מעשר, מברכים עליהם 'בורא פרי העץ', וביאר בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"א סי' נו ענף א) שהטעם הוא מכיון שנוטעים אותם גם על דעת להשתמש בהם כשהם קטנים, אך לענין מעשרות צריך גמר פרי.

בישולם, וזה חשיבותם במצב זה, ולכן יש לברך על זה ברכה מפורטת. ולמעשה כתב (שם) שכיון שהוא ספק יש לברך 'שהכל'.

(24) וכן נקט לעיקר להלכה בביה"ל (די"ה ושאר), וראה גם ביה"ל להלן (סי' ט"ז די"ה שבשלם די"ה מברך שהכל).

(25) ופרי שממתקים אותו, משמע בחזרא (א"ח סי' לג ס"ק ד) שמתוק לא מתעיל כלל אלא אם כן רוב המין עומד לאכול על ידי כן [ונכתב השונה הלכות (סי' יז) שמי"מ צ"ע בדברי החז"א].

[משנ"ב ס"ק יט]

גם-כן אין מברך עליו רק 'שהכל' (26).

הלכות ברכת הפרות סימן רב

המשך מעמוד קז

(51) ודוקא באופן שלפעמים אוכלים פרי זה בצורה מרוסקת, אבל אם אין דרך כלל לאוכלו בצורה זו, הסתפק בשעה"צ לקמן (סי' רח ס"ק מד) אם יצא בברכתו הראויה אף בדיעבד.

[משנ"ב ס"ק מד]

ואם רב (52) דרך אכילת אותן פרות הוא על ידי רסוק, אף לקתלה מברך ברכתו (53) וכו', ושאר בשרים שחוקים (54).

(52) משמעות לשונו שצריך רוב, וכן כתב בביה"ל להלן (סי' די"ה על)

באופן שאינו ניכר לעיניים. וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ד תשובה יא) שלא נשתנתה החשיבות של צורתו אלא רק צורתו החיצונית נראית אחרת, וזוהי הצורה של תירס התופח בחום. ודעת הגר"ש אלישיב (אשרי האיש פל"י אות מד) שאף אם דיון אותו כמי שנשתנתה צורתו, מ"מ הואיל והתירס ממנו מייצרים את הפופקורן דינו זן מיוחד המיועד לצורך זה, ומגדלים אותו לשם כך, אי"כ זדחי דרך אכילתו, ולכן לא נשתנתה ברכתו. וכן הורה הגר"ש וואונר (מבית לוי ח"ד עמ' נב) שברכתו 'בורא פרי האדמה'.

